

САВРЕМЕНИ ПРИСТУПИ У РУСКОЈ ИНСТРУКТИВНОЈ ЛИТЕРАТУРИ ЗА ПОЧЕТНУ НАСТАВУ СОЛФЕЂА

Ивана Хрпка Вешковац*

*Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности у Београду,
Република Србија*

Сажетак

Савремени руски аутори и методичари сматрају да је, када је реч о настави солфеђа, од суштинског значаја проналажење одговора на питање: како, без поједностављивања суштине предмета, остварити приступ материји који ће новим поколењима ученика бити занимљив и интересантан. Свесни чињенице да ученици 21. века, због социјалних промена и информационо-технолошког развоја, нису мотивисани и заинтересовани за стандардне облике презентације наставног градива који су примењивани у 20. веку, руски аутори су своју активност посебно усмерили ка проналажењу нових приступа материји, посебно у почетној настави солфеђа. Сматрајући да традиционални солфеђо, са вишедеценијским постојањем дисциплина које су добиле потпуну форму још у прошлом веку, није застарео предмет коме је место у педагошкој архиви, многи аутори су на основама тих, доказаних и у пракси потврђених вредности, промовисали нове могућности у којима се најзначајнија трансформација догодила управо на пољу презентације наставног градива. Циљ овог полазишта, јединствен за све писце, био је усмерен, са једне стране, ка буђењу интересовања и покретању радног елана ученика, али, са друге стране, и ка указивању на велике могућности које овај предмет може да пружи у музичкој настави. У овом излагању ће бити говора о неколико одабраних публикација у којима се рефлектују савремени приступи у руској инструктивној литератури за почетну наставу солфеђа.

Кључне речи: инструктивна литература за солфеђо, музичка игра, дидактичке илустрације, савремени приступ, почетна настава.

Увод

Савремени аутори и методичари сагласни су у мишљењу да је питање опстанка предмета солфеђо у руском музичком образовању постало веома актуелно. У односу на сва превирања која су се јављала током изузетно дуге традиције постојања, руска школа солфеђа доживела је можда и највећи „потрес” крајем 20. века услед великих социјалних и културних промена које су се дешавале у

* i.hrpka@hotmail.com

овој земљи. Пре свега, музичко образовање више није било бесплатно за све ученике, што је, између осталог, изазвало као последицу слабљење критеријума на пријемним испитима у већини музичких школа (Берак, Карасева, 2009, стр. 28)¹. Могло би се закључити да су те „нове“ и другачије околности донекле изазвале кризу традиционалне организације и реализације наставе солфеђа, која се посебно осетила на пољу успостављања комуникације са ученицима новог доба.

Савремени аспекти организације наставног садржаја у инструктивној литератури за почетну наставу солфеђа

Развој музичког слуха као примарни циљ подржан традиционалним облицима рада, искључиво и једино заснованим на слушној анализи и музичком диктату, постао је педагошка прошлост. Иако је још велики руски музиколог и етномузиколог Изалиј Земцовски (Земцовский, Изалий Иосифович) сматрао да је солфеђо најизраженија и истовремено највећа музичка дисциплина² зато што је посвећена језгру музичке професије, њеном главном инструменту – музичком слуху (Тигранов, 1987), генерацијама ученика из 21. века више нису били атрактивни стандардни приступи вежбама које су за потребе развоја музичког слуха осмишљавали великани 20. века: Николај Ладухин (Ладухин, Николай Михайлович), Арон Островски (Островский, Арон Львович), Игор Способин (Способин, Игорь Владимирович), Артем Агажанов (Агажанов, Артем Петрович), Борис Алексејев (Алексеев, Борис Константинович), Дмитриј Бљум (Блюм, Дмитрий Александрович), Борис Незванов (Незванов, Борис Александрович) и др.

Поређење данашње деце са вршњацима из периода од 1960. до 1980. године довело је до поражавајућих резултата који су, пре свега, указали на значајно смањење психофизичких активности, пад мотивисаности, недостатак ентузијазма и радног елана код ученика новог доба (Евтихийев, 2002, стр. 78–80). Значајно повећање количине, квалитета и садржаја информација које су постале доступне са брзим растом научно-технолошке и информационе технологије, утицало је на смањење простора за стицање знања који је некад био скоро у потпуности „попуњен“ садржајима из штампане литературе. Стога је јасно да у овим, новим околностима, традиционални стил предавања, као једина форма рада, није могао да оствари већи успех ни на пољу класичног музичког образовања. Писци савремене литературе за солфеђо морали су да пронађу решење за питање како, без поједностављивања суштине предмета, остварити приступ материји који ће новим поколењима ученика бити занимљив и атрактиван. Сматрајући да у условима недостатка интересовања више резултата остварују неформални

¹ Та појава уочена је и у неким московским музичким школама; штавише, примећено је и да су поједини видови рада, као, на пример, контролни тестови, искључени из наставних планова.

² Земцовски је на студијама солфеђо похађао код чувеног руског методичара и професора Арона Островског (Арон Львович Островский). С обзиром на то да га је изузетно ценио зато што је паралелно радио како на развоју музичког слуха, тако и на развоју индивидуалног музичког мишљења, вероватно је став о значају наставе солфеђа изнео мислећи на свог професора.

облици презентације наставног градива, већина руских аутора определила се за другачији концепт излагања садржаја у коме је најважније место заузела музичка игра (Берак, Карасева, 2009, стр 29). Према циљној оријентацији, аутори литературе за солфеђо музичке игре презентовали су кроз три основна вида: игре-приче, игре-улоге и такмичарске игре. Примена игара и визуелних техника омогућила је продуктивност како са најмлађим, тако и са старијим ученицима основне музичке школе. С тим у вези, Лариса Ефремова (Ефремова, Лариса Вениаминовна), поучена дугогодишњим искуством, сматра да је управо примена музичких игара у настави солфеђа омогућила ученицима да лакше усвоје нова знања, ангажујући се на часу са радосћу и ентузијазмом (Ефремова, 2006, стр. 4).

Савремени методички приступи посебно су утицали и на проширивање основних компоненти које чине наставу солфеђа. У том смислу, развој музичког слуха допуњен је другим, не мање важним чиниоцима, као што су: развој пажње и концентрације, подстицање мисаоне и креативне активности, стварање асоцијативне базе са ширењем фонда музичких утисака, неговање смисла за аналитичко слушање музике.

Посебно значајне промене, када је реч о приступу и реализацији наставних садржаја, догодиле су се у литератури за почетну наставу солфеђа. Наиме, руски аутори били су сложни и у ставу да у музичком образовању почетни период има посебан значај, с обзиром на то да је то доба када се утемељују основне вештине, знања и навике које учествују у развоју младог музичара. У том смислу, наставник солфеђа је суочен са озбиљним задатком – да покрене пажњу ученика, да га мотивише и заинтересује за активно учешће у процесу наставе, да му пробуди радозналост и жељу да упозна и разуме музику и елементе који је чине. Управо због тога, музичка игра је постала примарно полазиште јер је омогућавала савладавање основних, али и много сложенијих садржаја, који би традиционалним преносом података и подразумевајућим механичким памћењем термина и дефиниција изазивали тешкоће приликом првих усвајања и схватања музичких појава³. У том, нимало лако подухвату, осмишљавање приручника⁴ у којима је детаљно приказан како музички материјал, тако и методска тумачења везана за поступак рада, представљало је драгоцену подршку како млађим и неискусним наставницима, тако и старијим колегама који су били заинтересовани за промене и даље усавршавање својих педагошких знања.

Интересантно је да су се први трагови „новог приступа“ могли сагледати и у 20. веку. На то указује појава приручника *Забавни солфеђо (Забавное*

³ Наведени став подржава и Ефремова која сматра да управо овај вид презентације градива омогућава младим ученицима да боље усвоје и запамте појмове и термине из теорије музике, за разлику од стандардног начина – записивања дефиниција и учења код куће (Ефремова, 2006, стр. 4).

⁴ У раду ће егзистирати израз приручник, пре свега због чињенице да се ради о алтернативним приступима у реализацији материје и наставног градива у литератури за почетну наставу солфеђа, који својом појавом не искључују традиционалне уџбенике за солфеђо чија је организација садржаја условљена званичним наставним програмом.

солфеджио), који је објављен у Москви 1982. године. Лариса Абељан (Абељан, Лариса Мирановна) своју књигу наменила је најмлађем школском узрасту. Са циљем остваривања приступачне и занимљиве форме, поменута ауторка определила се за приказ материје користећи неформалне облике рада: песме, стихове, игре и приче (Абељан, 1982). Могло би се рећи да је управо објављивањем ове књиге у руској школи солфеђа утемељен један нови правац у инструктивној литератури за почетну музичку наставу. Наиме, иако су до осамдесетих година 20. века публикације за солфеђо скоро по правилу укључивале песме (народне или компоноване дечије) као вид музичких илустрација за градиво које је потребно усвојити и разумети, савремени приступ у концепцији педагошке литературе примарно место ипак је дао музичкој игри и разноврсним дидактичким илустрацијама, као најснажнијем стимулансу за покретање интересовања и радозналости, а тиме и активне комуникације у раду са најмлађим ученицима.

С обзиром на време објављивања приручника *Забавни солфеђо*, још увек су у његовом садржају могли да се препознају трагови традиционалне концепције. На пример, Лариса Абељан ипак задржава полазиште (тако често присутно у уводима књига за солфеђо намењеним најмлађима) у коме се директно обраћа ученику:

„Здраво, драги читаоче! Упознајући ову књигу, ти ћеш сазнати од чега је изграђена музика...” (Абељан, 1982, стр. 4).

Потом следе описи и објашњења основних појмова из теорије музике. Иако је могуће препознати традиционални приступ приликом преношења информација, ауторка ипак надограђује овај стандардни облик презентације материје, дајући инструкције ученицима како да у самосталном раду истражују и препознају елементе музике онако како их уочавају у својој животној околини. Дакле, избегавањем стандардних писмених домаћих задатака, заснованих на апстрактним појмовима и описима, она инсистира да се млади ученици активирају и заинтересују за музику коју доживљавају мимо часова солфеђа. Самим тим, остварује се један од циљева новог приступа – да индивидуална музичка запажања постану асоцијативна база за формирање утисака и памћење свих елемената присутних у теорији музике.

Заједнички именитељ у литератури за почетну наставу солфеђа свакако чине дидактичке илустрације које су и у савременим остварењима задржале „традиционални мотив” – слике животиња приказане на шаљив начин и у контексту садржаја поједине лекције⁵.

Иако су приче о музици, као један од видова музичких игара, тематику углавном црпили из богате баштине бајки и басни, чини се да су неки од

⁵ Занимљиво је да у тим приказима чак и „опасне животиње”, као што је, на пример, „Зли вук Септима” не карактеришу „крволока” (чиме се спречава могућа странпутица – присуство агресивности током извођења) већ дисонантни интервал, па и саме улоге које деца добијају у оваквим играма, контролисано се воде ка циљу – памћењу и разумевању појмова из музичке теорије (Абељан, 1982, стр. 49).

савремених аутора и овај вишедеценијски мотив у књигама за почетну наставу солфеђа препознали као „застарели” и недовољно атрактиван садржај да би покренуо интересовање и пажњу код ученика музичких школа у 21. веку. Један пример новог приступа може се уочити у приручнику: *(НЕ)правилни солфеђо, у коме су уместо правила – песме, слике и приче! (НЕ правилно солфеджио, в котором вместо правил – песенки, картинки и разные истории!)*. Олга Камозина (Камозина, Олга Пантелеевна) ову књигу наменила је ученицима музичке школе, родитељима који желе да помогну својој деци у савладавању теорије музике, а такође и наставницима солфеђа који су заинтересовани за различите приступе у савременој музичкој педагогији (Камозина, 2009). Особеност предложеног приступа огледа се у начину излагања материје, где посебно значајно место заузимају садржаји усмерени ка циљу – повезивању музичког доживљаја са појавама као што су мелодика, импровизација и клавирска пратња. Све неопходне информације везане за појмове, термине и њихово значење, уткане су у стихове „песам-правила”, а предложене музичке игре комбинују елементе приче и активне улоге ученика у реализацији појединог музичког садржаја.

Олга Камозина сваку лекцију започиње неком изреком, пословицом, а сам почетак приручника „украшава” максимом: „Поједноставите сложено и добићете најбољи резултат!” (Камозина, 2009, стр. 3). Оно што је посебно занимљиво у односу на све досад разматране приступе – препознаје се у ауторкином ставу да је ученицима 21. века много ближе рационално од имагинарног, па стога у реализацији својих лекција избегава шаблон – ослонац на тематику из животињског царства. Оваквим приступом започиње већ и уводну тему – настанак нотног писма. Наиме, узимајући за основу садржаја реалне догађаје, она једноставним и разумљивим језиком, кроз причу „Како је настало нотно писмо”, уводи младе читаоце у атмосферу када је монах Гвидо из Арца, обучавајући своје ученике у певању, осмислио солмизацију. Затим, кроз стихове, подвлачи најважније информације (наведен је почетак песме):

„Некад давно, у Италији, живео је монах Гвидо,
Нотама је име дао, али није ноти 'до'...”
(Камозина, 2009, стр. 4).

У наставку лекције, ови стихови ће бити музички подржани мелодијом са клавирском пратњом. Овим поступком остварен је један од савремених циљева наставе солфеђа – стварање асоцијативне музичке базе која ће посебно бити оснажена повезивањем садржаја кроз реализацију различитих облика рада. Колико Комазина обраћа пажњу на сваки детаљ у приручнику, показује и њено сликовито и једноставно описивање изгледа и начина писања виолинског кључа:

„Виолински кључ пише се тако да сваки од три 'кружића' који га чине обухвата ноту 'сол' у првој, другој и малој октави!” (Камозина, 2009, стр. 3).

Заокружујући овај преглед нових приступа у руској инструктивној литератури за почетну наставу солфеђа, са циљем уочавања значајних идеја, као и

универзалних методичких решења, потребно је на крају поменути још један савремени приручник у коме је цео садржај усмерен ка различитим видовима музичке игре, где, у правом смислу те речи, доминирају „игре на срећу”, „музички лото”, „магични квадрати”, „музичке укрштенице”... Реч је о приручнику *Узбудљиви солфеђо*⁶ (*Азартное сольфеджио*), који је објављен у Москви 2004. године. Аутори Татјана Камајева (Камаева, Татьяна Юрьевна) и Арсен Камајев (Камаев, Арсен Фаритович), појашњавајући смисао изабраног наслова, нагласили су да њихова жеља није подразумевала искључиву потребу да се буде „нов и другачији”, па у том смислу наводе низ старих тумачења израза „азарт” (узбуђење, страст, елан, велика заинтересованост, ревност, жар... чак и као особина – несташко!), који се могу повезати са утиском који би овај приручник требало да оствари у наставној пракси (Берак, Карасева, 2009, стр. 30). Иако духовито објашњен, став ових аутора садржи озбиљну намеру – да једним, потпуно другачијим приступом, покрену ученике 21. века да се, кроз неформалне облике рада и атрактивније излагање садржаја, мотивишу да упознају, заволе и схвате свет музике. Сматрајући да традиционални солфеђо са вишедеценијским постојањем утемељених дисциплина ипак није застарео предмет, ови аутори задржавају стандардне наставне области, као што су музички диктат, ритам и теорија музике. Трансформацију су извршили у самом приступу, дакле, у реализацији и организацији наставне грађе. Карактеришући своју књигу као методски приручник, Камајева и Камајев детаљно описују комплетан садржај, као и идеје и методске поступке важне за процес практичне реализације, што се посебно уочава у другом делу књиге где се, кроз прецизно приказани материјал за припрему илустративних картица потврђује њихова озбиљна намера – да се спречи неадекватно и површно интерпретирање предложеног садржаја у настави солфеђа (Камаева и Камаев, 2004, стр. 3).

Знатан простор у приручнику посвећен је материјалу који има улогу „визуелних асоцијација”. У том смислу, посебно значајно место добиле су својеврсне „картице”: по мишљењу аутора, многе теме из области теорије музике захтевају не толико музичких, колико много визуелних асоцијација, а употреба различитих видова илустрација може значајно помоћи да се савладају неки елементи који би у стандардној презентацији садржаја били компликовани за памћење и разумевање (Камаева, Камаев, 2004, стр. 4). Треба, такође, нагласити да су аутори предвидели и осмислили вишеслојне нивое музичких игара, прилагодивши их могућностима и потребама ученика различитих узрасних група. Тако, на пример, за игру „музички лото” у почетној настави, ученици ће директно повезивати интервале са доживљајима и искуствима који су им блиски и разумљиви, па ће и „картице” садржати, осим апстрактних бројева, слике, углавном животиња, које ће помагати у стварању

⁶ С обзиром на то да се ради о веома специфичном називу приручника, предложен је један од могућих слободних превода наслова који осликава жељу аутора да се материја савладава са страшћу и ентузијазмом.

асоцијативне базе за памћење врсте интервала. У старијим разредима, овај принцип, свакако, неће бити заступљен, већ ће се „картице“ за „музички лото“ обогатити многим детаљима везаним за потпуније памћење информација о интервалима, штавише, задатак ће се проширити и на поље прецизног интонирања сваког постављеног задатка (Камаева, Камаев, 2004, стр. 13–15).

Вишегодишње искуство аутора приручника *Узбудљиви солфеђо* потврдило је, како су сами нагласили, да је позитиван резултат употребе визуелних метода и асоцијација приликом савлађивања програма, посебно из области теорије музике, сагледив у чињеници да је тиме предмет солфеђо престао да буде „болна нужност“ за ученике, већ, напротив, један од омиљених предмета у музичком образовању (Берак, Карасева, 2009, стр. 40).

Закључак

Претходна разматрања показала су начине на које је могуће остварити савремени приступ у инструктивној литератури за почетну наставу солфеђа. Иако је руска дидактичка и едукативна литература објављена у последње две деценије, како у садржају, презентацији наставне грађе, тако и у методском приступу, остварила жељени помак ка формирању атрактивних приручника за почетну наставу солфеђа, препуних живописних и фасцинантних идеја, прихватљивих за остваривање квалитетније комуникације са младим нараштајима, уједно је указала и на смернице по питању очувања и одржавања традиционалних облика рада и повезивања са новим педагошким тенденцијама. Концепција заснована на принципу „лекција-игра“ довела је до изузетно маштовитих и богатих музичких садржаја у књигама, а поступци које су савремени аутори пажљиво бирали и користили приликом реализације говоре о њиховој жељи и потреби да се, с једне стране, образовни систем мора прилагодити новим условима, али и, са друге стране, да је од великог значаја очување континуитета заснованог на свим (у пракси) доказаним вредностима које је традиционална настава солфеђа остварила. С тим у вези, могућности имплементације савремених приступа би се могле усмерити у два правца: први би у потпуности могао да подржи и реализује понуђене садржаје у контексту предшколског музичког образовања, док би други правац, усмерен ка потребама наставе солфеђа у музичким школама, тек делимично и методички осмишљено могао да примени присутне идеје и облике рада. Остаје утисак да би музичке игре у том процесу оправдани простор и време могле да заузму у уводном делу часа, када је неопходно пробудити интересовање и радозналост ученика за упознавање нове материје, или пак током провере запамћеног градива, где би овај вид рада, заснован на неформалним облицима задатака, стимулативно деловао на усвајање и утврђивање стечених знања.

Literatura / References

- Абелян, Л. (1982). *Забавное сольфеджио*. Москва: Советский композитор.
- Берак, О., & Карасева, М. (2009). *Как преподавать сольфеджио в XXI веке*. Москва: Классика – XXI.
- Евтихийев, П. (2002). *Музыкальная реабилитология и современные проблемы музыкального образования*. У Музыкальное образование: сегодня и завтра. Москва.
- Ефремова, Л. (2006). *Учится интересно*. Санкт-Петербург: Композитор.
- Камаева, Т., & Камаев, А. (2004). *Азартное сольфеджио* (Методическое пособие). Москва: Владос.
- Камозина, О. П. (2009). *Неправильное сольфеджио, в котором вместо правил – песенки, картинки и разные истории*. Ростов на Дону: Феникс.
- Тигранов, Г. Г. (1987). *Ленинградская консерватория в воспоминаниях*. Ленинград: Музыка.

REVIEW PAPER

Article language: Serbian

CONTEMPORARY APPROACHES IN RUSSIAN INSTRUCTIVE LITERATURE FOR INITIAL TEACHING OF SOLFEGGIO

Ivana Hrpka Veškovic

University of Arts in Belgrade, Faculty of Music, Serbia

Summary

The Russian instructional literature for the initial teaching of solfeggio, brings a turning point in relation to the presentation of teaching material in the literature of the 20th century, where the main goal – the development of musical hearing was achieved through auditory analysis and music dictation. Studies have shown that in the 21st century pupils there is a decrease in psychophysical activities, a decline in motivation and a lack of interest. That's exactly what influenced most Russian authors to opt for a different concept of content exposure, where the primary place was played by a music game in three basic sights: play-story, play-role and competition. Significant place was given to didactic illustrations that contribute to the memory and understanding of concepts from music theory. A new approach is also seen in the presence of the story of music, which is the starting point for the creation of an associative music base. In them, the connection of content is realized through various forms of work (melodic, improvisation, piano accompaniment). Standard areas of teaching solfeggio, such as music dictation, rhythm and music theory, are still present in the manuals, but the transformation has been made in the realization and organization of teaching material. The methodological approach of the Russian authors, the concept based on the principle of "lesson-play", the presentation of teaching materials based on colorful ideas, enabled the preservation of the continuity of traditional solfeggio teaching and made the manuals more attractive and more acceptable to modern generations.

Keywords: instructional literature for solfeggio, music play, didactic illustrations, contemporary approach, initial lessons.

Датум пријема чланка/ Paper received on: 02. 10. 2018.

Датум достављања исправки рукописа / Manuscript corrections submitted on: 08. 10. 2018.

Датум коначног прихватања чланка за објављивање / Paper accepted for publishing on: 11. 10. 2018.

© 2018 Autor. Objavio Artefact (<http://www.artf.ni.ac.rs/index.php/casopis-artefact/>).

Ovo je članak otvorenog pristupa i distribuira se u skladu sa Creative Commons licencom (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

© 2018 The Author. Published by Artefact (<http://www.artf.ni.ac.rs/index.php/casopis-artefact/>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

